

НЕПРЕВОДЪЛИВОСТИ
БАРБАРА КАСЕН

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ
Серија Ц: Теоријска истраживања, књ. 20

Уређивачки одбор

др Александра Манчић, Институт за књижевност и уметност
др Милица Бакић – Хејден, Универзитет у Питсбургу
др Гвидо Ерсовић, Национални савет за научна и техничка истраживања/
Универзитет у Буенос Ајресу
др Марија Грујић, Институт за књижевност и уметност
мср Јован Букумира, Институт за књижевност и уметност (секретар)

Рецензенти

др Миланко Говедарица
др Драган Проле
др Јелена Филиповић

НЕПРЕВОДЉИВОСТИ
БАРБАРА КАСЕН

ЗБОРНИК РАДОВА

Уредник
др Новак Малешевић

Институт за књижевност и уметност
Београд
2023

Издавање зборника финансијски је помогло Министарство науке,
технолошког развоја и иновација Републике Србије

САДРЖАЈ

- 7 *Новак Малешевић*
УВОДНА РИЈЕЧ
- 13 *Barbara Cassin*
PRÉFACE AU COLLECTIF DE BELGRADE
- 17 *Барбара Касен*
ПРЕДГОВОР ЗБОРНИКУ РАДОВА СА СКУПА У БЕОГРАДУ
(превео Зоран Миндеровић)
- 21 *Александра Манчић*
ЕВРОПСКИ РЕЧНИК ФИЛОЗОФИЈА ИЛИ ЛЕКSIKОН НЕПРЕВОДЉИВОСТИ
БАРБАРЕ КАСЕН НА ЈЕЗИЦИМА
- 55 *Višnja Krstić*
TRANSPLANTING BARBARA CASSIN'S FRAMEWORK OF 'UNTRANSLATABILITY'
FROM PHILOSOPHY TO COMPARATIVE LITERATURE
An Attempt
- 77 *Mariano Javier Sverdloff*
CARTOGRAFÍAS POLÍTICAS DE LA TRADUCCIÓN
Entre el *Vocabulario de las filosofías occidentales* (2018) y el "Ubuntu"
- 119 *Guido Herzovich*
UNTRANSLATABILITY AMONG THE LATIN AMERICANS
- 153 *Зоран Миндеровић*
БАРБАРА КАСЕН И ЊЕН ЛАВИРИНТ
- 169 *Novak Malešević*
BARBARA CASSIN
The Quality of Babylon
- 189 *Марко Теодорски*
УМИРИТИ СУБЈЕКТА
Носталгија између Барбаре Касен и Патанђалија
- 213 *Татјана Росић*
НОСТАЛГИЈА ПОСЛЕ ХЛАДНОГ РАТА
Концепти носталгије Светлане Бојм и Барбаре Касен или о (не)могућности повратка
- 229 *Биљана Андоновска*
BARBAROLOGIE
О књижевном, аутобиографском и политичком у делу Барбаре Касен

УВОДНА РИЈЕЧ

Писати о нечијем теоријском или књижевном раду није лак посао. Не ради се ту искључиво о недостатку храбрости да се отпочне са „читањем“ и рецепцијом знаног нам писца, теоретичара или филозофа него и о одговорности према публици, научној или културној заједници, која ту *критику* треба да прими, оцијени, те у коначници усвоји или одбаца. Писати, а не рачунати на читаоце – бесмислено је. Међутим, шта је то што читаоци желе и да ли они који пишу треба, нужно, да одговоре на ту жељу? И више од тога, у маниру искусних психоаналитичара, можемо и да се запитамо да ли је жеља читалаца, заиста њихова? Чини нам се да одговоре на ова питања треба тражити у традицији, у једној врсти синтезе историје, културе и језика. Так тада, жеља за рецепцијом, читањем и писањем прераста у потребу да се границе духа сазнања продубе и прошире и она, вјерујемо, подједнаким жаром захвата како писце, тако и читаоце. Као читаоце, традиција (научна, културна, васпитна, образовна) нас доводи до онога што желимо да знамо, док смо као писци (критичари) загледи у ту исту традицију да бисмо препознали шта јој заправо недостаје. Ријечју, писање и рецепција захтијевају одређене предуслове.

Зборник радова *Непреводљивости: Барбара Касен*, који је пред нама, *говори* из перспективе Западне традиције, *језиком* који је итекако познат српској књижевно-теоријској мисли. *Непреводљивости* су ту да одговоре на питање које наша традиција поставља од својих почетака: гдје је центар око којег треба да изградимо своју аксиологију, гдје је тај *дом* чије епистемолошке темеље треба да подупремо да бисмо били препознати као (битан) дио Западне културе и науке? Наша књижевност и књижевно-теоријска мисао

отпочињала је представљање (себе другима и других себи) са злогласне маргине („језиком малих народа“), дефинишући се преко референтних упоришта која су се промањала из епистемолошке магле одакле је допирало то логоносно име – у чије научне темеље се беспоговорно вјеровало – „Запад“. Несумњиво, сам „Запад“ је тако, својим језиком, самоувјерено исписивао странице сопствене историје у којима је остајало јако мало мјеста за оне гласове који су врштали по рубовима. Ако су се и чули, ти гласови су говорили језиком „Запада“. Они су се и чули, само да би потврдили свој положај маргине. Зборник радова *Непреводљивости: Барбара Касен* указује на порозност те логоцентричне дихотомије, отварајући, при томе, врата другим *језицима* који су кадри да успоставе нове аксиолошке поретке. Језику (и оном Западном) тако је одузета могућност да буде носилац логоса, али му је остављено право да успоставља вриједносне системе. Нови центар и нове маргине. Нови глас који ће своје слушаоце тражити у себи. Док смо ми дом тражили на Западу, учи нас овај текст, нисмо ни примијетили да смо већ код куће.

Зборник радова *Непреводљивости: Барбара Касен* представља (логичан) наставак теоријских истраживања које је Одељење за теорију књижевности и уметности Института за књижевност и уметност из Београда, започело проучавањем транскултуралности. Сама идеја за организацију Округлог стола посвећеног раду ове француске теоретичарке потекла је од руководиоца Одељења, др Александре Манчић. Недуго затим, родила се замисао и о зборнику радова о Барбари Касен, који би, у свом фокусу, имао „Рјечник непреводљивости“ (*Vocabulaire Européen des Philosophies; Dictionnaire des Intraduisibles*), тај монументални филолошки подухват, који је, опсегом свог истраживања, изашао из оквира француског језика. И више од тога, који је критиком метафизике уздрмао начин филозофирања на Западу, његово повјерење

у логос и у ријеч за коју су нам јамчили (филозофи, они бољи) да до тог логоса треба да нас и доведе. Управо се у контексту превођења понајбоље очитује неидентичност језика у односу на логос. Постоји, и то јесте инхерентна особина језика, одређен (не)семантизован остатак, који не може бити пренесен, буквално „преведен“, на други језик. То не значи да је сам превод немогућ, него да је немогуће обухватити идентичан спектар семантичких конотација који одређен појам у једном језику има када се пребаци (преведе) у други језик. На тој размеђи (граници) језика дешава се занимљива игра неспоразума, неологизама, (ре)интерпретација коју треба детектовати и забиљежити, па, што да не, наново превести – семантизовати. Овај „Рјечник“ показује да игра језика почиње на његовим (структурним) границама, а да је *могућност* превођења, тачније чињеница да постоји језик који *није* наш, оно што нас освјешћује о семантичкој дисперзивности и инвентивној снази сопственог језика. На тој граници, на тој разлици своје мјесто заузима рјечник филозофије. То је мјесто *европског* дискурса, али и шире од тога, мјесто које разрјешава проблем „Вавилона“, мјесто гдје разлика постаје квалитет по себи.

Теоријска разматрања Барбаре Касен црпе своју снагу управо из тих „граничних“, *неријетко* и *фрагментарних* одлика мисли (или мисаоности) саме; њен *идејни архипелаг* тако пребива између језика и идентитета, Париза и Корзике (носталгија), антике и савремености, филозофије и софистике, реторике и перформативности, психоанализе и рационалности (Лакан-Аристотел), он је увијек релацион, увијек у стварању, у измицању сигурног епистемолошког упоришта и коначне дефиниције.

Управо из тог разлога, овај зборник је превазишао оквире „Рјечника непреводљивости“; Барбарина *неухватљивост* (или *неухватљивост језика самог?*) упутила је (или завела) истраживаче у разним смјеровима. Аутори који у свом фокусу (и) имају

„Рјечник непреводљивости“ прилазе том тексту из различитих теоријских и искуствених позиција. Тако у тексту Александре Манчић („Европски речник филозофија или лексикон непреводљивости Барбаре Касен на језицима“) можемо да се обавијестимо о „ризомским“ својствима језика који се опире метафизичким значењским подјармљивањима, док Вишња Крстић у свом тексту (“Transplanting Barbara Cassin’s Framework of ‘Untranslatability’ from Philosophy to Comparative Literature: An Attempt”) користи термин „непреводљивост“ зарад успостављања модела на бази којег детерминише каноне у домену компаративне књижевности. Маријано Хавијер Свердлоф (Mariano Javier Sverdloff) у свом тексту “Cartografías Políticas de la Traducción: entre el *Vocabulario de las Filosofías Occidentales* (2018) y el ‘Ubuntu’” види у „Рјечнику непреводљивости“ сувише европоцентричну мисаону цјелину која се не може тек тако „превести“ на јужноамерички културни простор, а да се при томе не спроведе адекватна деколонијална анализа. Гвидо Ерсовић (Guido Herzovich), један од уредника шпанске адаптације „Рјечника“ (*Vocabulario de las Filosofías Occidentales*), објашњава у свом тексту (“Untranslatability Among the Latin Americans”) како преводити „Рјечник“ овог типа захтијева и извјесно прилагођавање перспективе, барем када је у питању напуштање европоцентричног схватања филозофије. Текст Зорана Миндеровића („Барбара Касен и њен лавиринт“) бави се преводачким „кривотворењима“, конкретно преводом Фројдových дјела на енглески језик, да би се удовољило одређеним културолошким предрасудама. Новак Малешевић у свом тексту (“Barbara Cassin: The Quality of Babylon”) покушава одгонетнути посљедице Барбариног „Антирјечника“ по филозофију, односно, метафизику. Марко Теодорски своју анализу („Умирити субјекта. Носталгија између Барбаре Касен и Патањђалија“) базира на различитим схватањима феномена „дома“, користећи се Касениним

и Патањђалијевим филозофским промишљањима. Текст Татјане Росић („Носталгија после Хладног рата: концепти носталгије Светлане Бојм и Барбаре Касен или о (не)могућности повратка“) упознаје нас са два концепта носталгије, једног личног који се везује за конкретне продукте материјалне културе, а другог универзалног, европоцентричног, укоријењеног у језик сам. Коначно, Биљана Андоновска, ауторка текста „*Barbarologie*: о књижевном, аутобиографском и политичком у делу Барбаре Касен“, спроводи веома детаљну анализу дјела Барбаре Касен, препознајући у њима фрагментарне лајтмотиве, добијене углавном читањем и превођењем античке софистике, који се понављају у разним периодима њеног филозофског стасавања.

Непреводљивости: Барбара Касен, како видимо, успјешно су „преведене“ у домене српске научне мисли. Остаје нам да видимо како ће разноврсност тема, које доноси ова књига, утицати на теоријско-методолошка полазишта при даљем проучавању српске књижевности и можда важније, науке о књижевности. Да ли ће се, можда, отворити нове перспективе у сагледавању наше књижевности у европском контексту? Промишљање тог контекста, без одговарајуће свијести о *разлици* између култура, није могуће. Немогуће је такође промишљати саму бит те разлике без одговарајуће теоријске основе. Отуд Барбара Касен. Отуд њене непреводљивости.

Новак Малешевић